

з'являється у формі дотримання кримінально-правових заборон, є самодостатньою й реалізується за межами кримінальної відповідальності.

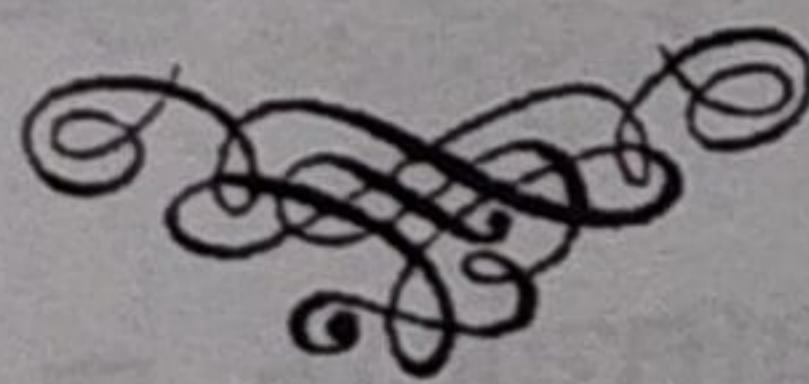
Потенційна — виділяється на протигагу реальній кримінальній відповідальності, втіленій в обвинувальному вирокі суду відповідальності особи за вчинене кримінальне правопорушення. Потенційна кримінальна відповідальність представляє загальну для всіх загрозу настання притаманних їй негативних наслідків, передбачених кримінальним законом (заборона-попередження). Вона, маючи неперсоніфікований характер, може бути застосована в майбутньому до того, хто вчинить кримінальне правопорушення. Це означає, що кожен, хто вчинить діяння, заборонене кримінальним законом, зазнає на собі його дію.

Негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність розглядається в загальноприйнятному аспекті як відповідальність, яка була в минулому, представляючи реалізацію правових наслідків реально вчиненого кримінального правопорушення.

У правовій науці виокремлюють більше десяти концепцій негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності, з-поміж яких найбільш поширеними є такі: 1) обов'язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, відповідати за його вчинення; 2) реалізація державою свого повноваження засуджувати (осудити) особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; 3) кримінальна відповідальність — кримінальні правовідносини; 4) вимушене усвідомлення державного осуду та інших негативних наслідків вчиненого кримінального правопорушення; 5) обмеження прав і свобод особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Літ.: Дудоров О. О. Про поняття кримінальної відповідальності // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2007. № 4; Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини. Хмельницький, 2012; Панов М. І. Кримінальна відповідальність: поняття, принципи, підстава // Право України. 2012. № 8.

© Є. Письменський

ВІДХИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНІ (соціальні девіації)

Вихід індивідів або груп за межі допустимої (нормальної) поведінки. Відхилення в сукупності з нормами є однією із найважливіших характеристик суспільства, як компонент, що доповнює суспільне життя. Девіації є зако-

номірним наслідком еволюції суспільства. Соціальне життя інституційно нормативне. Будь-який соціальний порядок ґрунтується на системі найбільш розповсюджених шаблонів поведінки в різних сферах людської діяльності, які мають на меті організувати людські дії на досягнення соціально важливих цілей. Але в суспільстві завжди мають місце й вчинки індивідів, що відхиляються від загальноприйнятих стандартів діяльності (нормальної, конформної поведінки).

Відхилення (як і нормальна поведінка) не є об'єктивною характеристикою певних видів поведінки. Воно є наслідком відповідної суспільної оцінки. У сучасній соціології переважає тенденція зарахування до соціальних відхилень здебільшого негативних форм її проявів (злочинність, екстремізм, наркоманія, пияцтво), тобто таких, які розглядаються як соціально небезпечні, або небажані, тобто відповідно підпадають під негативні санкції.

Соціальна норма знаходить своє втілення в законах, традиціях, звичаях, тобто у всьому тому, що міцно ввійшло в побут, у спосіб життя більшості населення, підтримується суспільною думкою, відіграє роль «природного регулятора» суспільних і міжособистісних відносин

Багато уваги в наукових дослідженнях приділяється злочинам — відхиленням, що забороняються формальними нормами (законами). Є різні теорії пояснення таких девіацій, які можливо розглянути у вигляді трьох основних теоретичних парадигм — кримінально-правової (пояснення злочинності недосконалістю правових норм та їх застосування), соціологічної (пояснення злочинності впливом різних соціальних факторів), антропологічної парадигми (пояснення злочинності індивідуальними особливостями суб'єкта злочину).

Водночас існують і позитивні девіації — відхилення від норм, які схвалюються в суспільстві. Це — геніальність, героїзм, лідерство тощо. Позитивні девіації розкриваються в соціальній творчості, у різних формах соціальної активності й новаторства. Зазвичай позитивні девіації вказують на напрями майбутньої трансформації соціальних норм та інституалізації таких відхилень.

Уявлення про те, що девіантність — це будь-яке відхилення від загальноприйнятих нормативних стандартів, передбачає, що в суспільстві існує певний нормативний консенсус. Але сучасне суспільство не має певної культурної єдності або ціннісного консенсусу, а, навпаки, відрізняється широким плюралізмом у цінностях і нормах. Кожна соціальна спільнота має свої цінності й норми. Розрізняються також норми різних культур (субкультур) у межах одного суспільства. Те, що є нормою для однієї спільноти, може бути відхиленням в іншій. Навіть у житті кожної окремої

людини ми можемо побачити як нормальну (конформну) поведінку, так і різні відхилення.

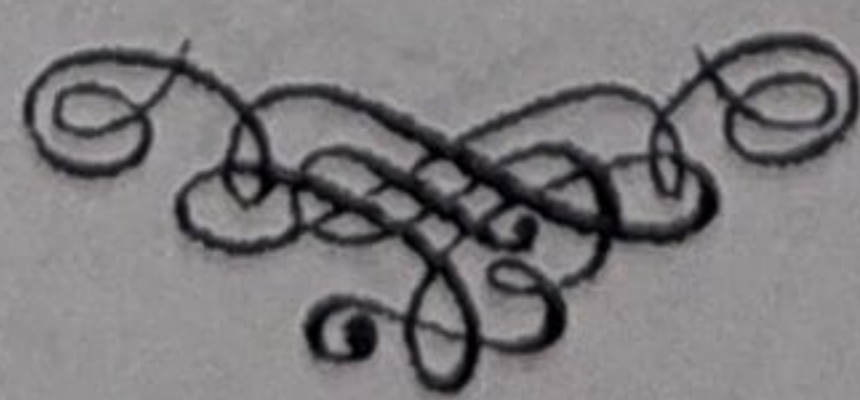
Отже, між «нормальністю» і «девіантністю» неможливо провести чітке розмежування. Ціннісний плюралізм робить неможливим формування єдиної системи критеріїв для розмежування не тільки нормальної й девіантної поведінки, а й для розрізнення негативних і позитивних девіацій. У наукових дослідженнях використовуються різноманітні критерії для їх розмежування. Серед них — соціальне схвалення або соціальне засудження певних видів поведінки, їх суспільна корисність, прогресивність, інноваційність девіацій, творчий характер соціальних дій.

Підтримання суспільного порядку охоплює процес управління соціальними відхиленнями, що означає виявлення й подолання деструктивних (негативних) і підтримку конструктивних (позитивних) їх форм. Оптимальною є ситуація збалансованості нормативного порядку з відхиленнями, що надає можливість, з одного боку, для більш-менш комфортного існування більшості індивідів, а з іншого — отримати шанс на розвиток і соціальні зміни.

Суспільна терпимість до девіантної поведінки не обов'язково призводить до соціальної дезінтеграції. Щоб уникнути дезінтеграції, необхідно прагнути до узгодження індивідуальних свобод із соціальною справедливістю й соціальним порядком, при якому нерівності не надмірно великі та населення має шанс жити повноцінним життям. Якщо свобода не збалансовується рівністю, і більшість населення позбавлена можливості самореалізації, відхилення набувають соціально деструктивної форми.

Літ.: Дюркгейм Э. *Норма и патология. Социология преступности.* Москва, 1966; Гидденс Э. *Социология.* Москва, 1999; Гилинский Я. *Девіантологія: соціологія преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений».* Санкт-Петербург, 2007.

© В. Поклад

ВІЙНА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Складний динамічний процес протидії злочинності, що здійснюється уповноваженими органами держави й покликаний викоринити злочинність як соціально негативне явище. У широкому розумінні «війна» зі злочинністю — це вид діяльності щодо виявлення, послаблення, знищення та повної нейтралізації чинників, які детермінують злочинність, отже, і самої злочинності.